

LUND UNIVERSITY

Från Bologna blåser förändringens vindar, reformering av juristutbildningen

Lidgard, Hans Henrik

Published in:

Essays in honour of Karin Adlercreutz

2008

Document Version:

Manuskriptversion före sakkunniggranskning

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Lidgard, H. H. (2008). Från Bologna blåser förändringens vindar, reformering av juristutbildningen. I *Essays in honour of Karin Adlercreutz*

Total number of authors:

1

Creative Commons License:

Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Bologna – en härlig fläkt av framtid

Utbildning i ständig omvandling

1993 genomförde den juridiska fakulteten vid Lunds Universitet en betydande omläggning av juristutbildningen med celebrata Karin Adlercreutz som en av de pådrivande krafterna. Den stapelutformade, traditionella utbildningen där ämne följde på ämne i en katederorienterad kaskad byttes mot modernare pedagogik. ”Learning by doing” krävde aktiv medverkan från studenternas sida i en annorlunda läroprocess. Den berömda stegen skulle resas successivt. Influenserna från sokratiskt lärande enligt amerikansk modell var påtagliga och PBI – problembaserad inläring - lyftes fram, även om metoden inte tilläts få samma genomslagskraft i Lund som i Uppsala.

Under de därpå följande åren genomfördes reformerna och utbildningen vid lundafakulteten moderniserades på ett alldeles påtagligt sätt. Kraven på lärarnas pedagogiska förmåga ökade i takt med att nyheterna i utbildning betonades. I början av 2000-talet kompletterades förändringarna med en tydligare markering av grundterminer och specialkurser. Syftet med den

kompletterande reformen var att skapa en tydlig nivåhöjning under den senare delen av studierna. Studenterna skulle ges möjligheter att tillämpa grundterminernas kunskaper inom områden, som låg nära det personliga intresset. Ett betydande antal specialiseringar utvecklades och avsikten var att undervisningen skulle bedrivas med nära anknytning till fakultetens forskningsansträngningar. Som ett led i specialiseringen skulle det avslutande examensarbetet kopplas samman med de specialkurser studenten valt.

På det stora hela måste de två reformerna betraktas som kloka och välbalanserade. Genomförandet underlättades av att fakulteten med bibehållen ekonomi minskade rekryteringen av studenter och därmed kunde öka satsningen på dem som antagits. Ett resultat av den gynnsammare situationen är att fakulteten aktivt kunnat delta i det internationella utbytet. Vi tar emot utländska studenter under det s.k. Erasmusprogrammet och vi skickar ut stora grupper av våra egna studenter till andra undervisningsanstalter för att följa specialistutbildning under en termin eller två.

Det nuvarande systemets baksida

I huvudsak förefaller studenter och lärare vara överens om att syftena med reformerna uppnåtts och att utbildningen i Lund förbättrats på ett påtagligt sätt. Däremot är steget långt till att påstå att alla problem hade lösts.

Vårt största bekymmer är den stress studenterna upplever i sin utbildning. Osäkerhet om vad framtidens arbetsmarknad har att erbjuda förmörkar studietiden. Tingstjänstgöring uppfattas av de allra flesta studenter som en nödvändig meritering för att komma in i arbetslivet. De få notarieplatserna

gör att konkurrensen är knivskarp och betygshetsen genom hela utbildningen förödande för arbetsklimatet. Domstolsverket ser självt ingen anledning att ändra på systemet eftersom domstolarna garanteras tillgång till de betygsduktigaste studenterna på ett enkelt sätt. Verket vill ha god och billig arbetskraft - och de juridiska fakulteterna levererar. Någon hänsyn till den studiesociala miljön tar inte verket. Inte heller stör det arbetsgivarna att systemet leder till en spiral av påbyggnadskurser, som förlänger studietiden. Denna eviga poängjakt är ett betydande slöseri med resurser och leder till en direkt välfärdsförlust.

Övriga arbetsgivare väljer också den bekväma vägen och rekryterar i första hand tingsmeriterade jurister framför att välja nybakade jurister, som kan ha särskilda förutsättningar att lösa de arbetsuppgifter som ska hanteras. Något bra förslag på hur fakulteterna ska gripa sig an detta ständiga problem har inte presenterats. Att slopa de graderade betygen hade möjligen varit en lösning, men med andra brister. I avsaknad av aktiv medverkan från potentiella arbetsgivare erfordras ett politiskt grepp. Tingstjänstgöringen skulle kunna kortas ner och praktik därmed erbjudas alla intresserade eller domstolarna skulle åläggas att bara ta in nybakade jurister, som man avser att behålla. Därmed skulle domstolskarriären framstå som en karriärväg bland många och tingsmeriteringen inte bli det nålsöga, som varje ung jurist försöker att ta sig igenom.

Bolognaprocessen kräver små förändringar

Allt nog, vi står nu inför en ny revision av all universitetsutbildning till följd av det utökade Europasamarbetet.¹ Bolognaprocessen påverkar också juristerna.² Tanken är att skapa ökade möjligheter för utbyte och transparens genom att samordna mål, utbildningsstrukturer och bedömningsgrunder. Sveriges anpassning till det nya systemet kommer att innebära en betydande omställning för all utbildning.

Även om mycket kommer att ändras är det behagligt att konstatera att de reformer, som genomförts i Lund, lagt en bra grund för de kommande förändringarna. Det vi hittills kallat grundkurser kommer att vara basen för en kandidatexamen, som omfattar 120 poäng.³ Specialkurserna ska i första hand leda till en ettårig magisterutbildning (40 poäng), som dock inte lär få något genomslag för jurister. Juristutbildningen betraktas i första hand som en yrkesutbildning eftersom juristyrket delvis regleras i lag, och kandidatexamen följs av tre terminers specialkurser (60 poäng), som kan sägas integrera magisterexamen och som leder till yrkesexamen och domstolsbehörighet.

Yrkesexamen betraktas idag av fakulteten som huvudspåret. Bolognaprocessen erbjuder därutöver möjligheter att inrätta en s.k. masterexamen (ytterligare 20 poäng). Sannolikt kommer en sådan även att

¹ Prop. 2004/05:162, Ny värld – ny högskola. Med anledning av propositionen har riksdagen beslutat om erforderliga ändringar i högskolelagen och regeringen har utfärdat lag om ändring av högskolelagen.

² Omfattande utredningsmaterial ligger till grund för reformarbetet: Ds 2003:4 Magisterexamen i internationell belysning, Ds 2004:2 Högre utbildning i utveckling – Bolognaprocessen i svensk belysning och betänkande SOU 2004:27 En ny doktorsutbildning.

³ Även poängberäkningen föreslås ändrad för att anpassas till European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) och ett års heltidsstudier ska ge 60 snarare än 40 poäng. Se U2006/2478UH med Förslag till författningsförändringar med anledning av ny utbildnings- och examensstruktur för den högre utbildningen.

inrättas i Lund, men inledningsvis lär denna få en generell karaktär – master i rättsvetenskap. Med tanke på konkurrens och betygshets är det väl inte alltför djärvt att förutspå att för de allra flesta kommer masterexamen att bli det naturliga valet. Vid sidan av denna masterutbildning kommer fakulteten också att erbjuda tvååriga engelskspråkiga masterprogram, som dock inte kommer att ge yrkesbehörighet i sig själva.

Slutsatsen är att Lund i ganska stor utsträckning kan leva vidare på gamla meriter. Vi kompletterar möjligen 1993 års reform genom att lägga till en obligatorisk 10-poängsuppsats (gärna avbetad i etapper) under de inledande tre åren. Specialkursutbudet, som med åren blivit tämligen vildvuxet, tuktas och koncentreras och vi uttrycker mål för studierna - inte i form av vad vi lär ut - utan i termer av vad studenterna förväntas kunna efter fullgjord etapp (s.k. "learning outcome"). En viss översyn av innehållet på grundkurserna blir en ofrånkomlig följd av att en 10-poängsuppsats ska trängas in i programmet. Risk finns dock att fakulteten skjuter på även dessa marginella reformer och i huvudsak låter allt förbli vid det gamla.

Det har i olika sammanhang uttryckts att förändringarna med Bolognaprocessen skapar en chans att reformera utbildningen i Sverige på ett djupgående sätt och att det gäller att ta vara på möjligheten. Nuvarande förslag leder inte ens i bästa fall till någon genomgripande reform. Förändringarna, om de nu genomförs, får snarare betraktas som en anpassning än en grundläggande reform. Det är kanske klokt att ta saker stegvis, men någon gång måste man våga börja promenaden.

Ökande krav

Hur en mer genomgripande reform av juristutbildningen kunna se ut?

I det följande ska jag försöka skissera element, som borde kunna övervägas för att på ett nydanande, men ändå realistiskt sätt, anpassa den framtida juristutbildningen till de krav som omgivningen ställer på universiteten.

Många skilda anspråk gör sig gällande. Universiteten ska fylla sin roll i samhällets utbildningssystem. Vi ska med de senaste forskningsrönen medverka till att studenter med absoluta spetskompetenser kan utvecklas och bli nyttiga kuggar i samhällsmaskineriet och vårt värn mot den globala konkurrens Sverige i framtiden möter. Det är inte genom att sänka vår standard som vi ska möta denna konkurrens, utan snarare genom att öka vår kunskap och förmåga.

Utbildningen ska ge självständiga, kritiskt tänkande studenter, som vågar ifrågasätta och förändra och den ska samtidigt fungera som en gedigen grund för framtida yrkesuppgifter. Arbetet kan inte begränsas till de traditionella juristrollerna, utan morgondagens jurister förväntas delta än mer aktivt i nya roller både i det privata och offentliga arbetslivet. Utbildningen ska dessutom leda till ökad förståelse för inhemska och regionala förhållanden samtidigt som den internationella medvetenheten måste poängteras. Förmåga att kommunicera och arbeta på främmande språk – framför allt engelska – krävs i en allt ökande utsträckning.

Lägger man samman alla de olika uppgifterna blir uppdraget lätt övermäktigt. Universiteten fångar idag upp elever direkt från gymnasiet. Mycket tid måste läggas på ett pedagogiskt förhållningssätt för att helt enkelt lära studenterna att studera och tillgodogöra sig mer komplicerade resonemang. Ibland blir känslan att de första åren av utbildningen är en förlängd gymnasieutbildning med stora krav på att lärarna ska lära ut snarare än att studenterna ska hämta in kunskap.

Utnyttja högskolorna för förberedande studier

Så länge vi rekryterar studenter direkt från gymnasiet kommer universiteten inte runt detta pedagogiskt tunga arbetssätt. Sätter man å andra sidan universitetsstudierna i ett större sammanhang blir det möjligt att förändra synen.

I LUM⁴ filosoferar arkitekten Grip på ett bestickande sätt över hur han skulle vilja förändra universitetsutbildningen om han vore rektor för en dag:

Sveriges utbildningslandskap har förändrats. Lunds universitet ligger inte längre i ensamt majestät i söder. Är det blivit ett övermoget päron från 1600-talet? Med klumpen neråt i den skånska leran, och ständiga krav uppifrån. Mer pengar, mer studerande, men alltid mindre per studerande. Nu är det dags att göra tvärtom? Jag minskar antalet studerande i Lund de första åren till förmån för de nya högskolorna och ökar antalet i de senare åren. Lund blir ett europeiskt päron med klumpen uppåt. ...”

Det är bara att hålla med. Samhället har under de senaste årtiondena satsat på att bygga upp högskolor runt om i landet. I Skåne finns Malmö, Kristianstad och Helsingborg. Strax utanför vårt landskap ligger flera starka utbildningsfästen med specialiserad utbildning och t.o.m. viss forskning. Här finns pedagogisk kompetens och möjligheter att bedriva undervisning, som motsvarar högt ställda pedagogiska krav. Universiteten borde inte alls eller i ytterst begränsad omfattning bedriva denna form av utbildning/yrkesträning. Vår uppgift är snarare att ta hand om de mest kvalificerade, som meriterat sig för vidare studier och tillhandahålla en studiemiljö med höga krav på vetenskaplighet och forskningsanknytning.

Konsekvensen av resonemanget är således att Bolognaprocessens kandidatutbildning i stor utsträckning kan förläggas till landets högskolor.

⁴ Lennart Axel Grip, Om jag vore rektor för en dag ... skulle jag vända upp och ner på universitetet, Lunds Universitets Magasin 2006:4 s. 31

Universitetens uppgift är att förse högskolorna med kompetenta lärarkrafter. För yngre lärare blir det ett första steg i karriären – adjunkt och lektorstjänster på högskolorna. För den forskningsintresserade läraren, som fullgjort undervisningstjänst på högskola, bör meriteringen leda till möjligheter att förkovra sig på universiteten i olika forskningsområden. Denna rörlighet mellan högskola och universitet är till glädje för alla och ger juristlärarna ett bredare perspektiv än den synnerligen slutna karriär, som idag ofta följs när hela yrkeslivet är förlagt till en och samma fakultet.

För studenterna innebär det att de kommer i åtnjutande av avancerad yrkesutbildning i utlärningsinriktade miljöer där stora krav kan ställas på undervisningspedagogiken. Utbildningen leder efter tre år till kandidatexamen. Det finns ingen anledning att denna inte skulle vara behörighetsgrundande även för jurister och ge ett bra avstamp för en yrkeskarriär. Om så vore fallet skulle reformen innebära en anpassning till andra utbildningar och en förkortning av studietiden i förhållande till dagens fyra till fem år.

Universiteten kompletterar

Universiteten ska i stället fokusera sin verksamhet på magister/masterstudier och den efterföljande forskarutbildningen. De mest lämpade, och nu på högre studier väl förberedda studenterna, får konkurrera om ett begränsat antal utbildningsplatser på universiteten. Genom begränsningarna säkras att kvalitet på utbildningen kan upprätthållas.

Invändningen är naturligtvis att en sådan lösning skulle bygga in ytterligare ett stressmoment - tävlan att komma in på universiteten. Det är förvisso sant. Å andra sidan skulle nog en hel del studenter finna vägar ut i

yrkesverksamheten redan på basen av kandidatexamen efter tre år, medan andra skulle välja att kombinera den grundläggande juristexamen med helt andra typer av studier för att skapa sig en gångbar specialitet. Därmed skulle trycket minska och samhällsekonomiska vinster uppkomma, men visst - här uppkommer ytterligare ett konkurrensmoment.

Juristutbildningen fokuseras

Den juridiska fakultet skulle då fokusera sig på att erbjuda avancerad, forskningsanknuten utbildning. Erfarenheterna från lundafakultetens specialistkurser med utbildning i smärre grupper och krav på aktivt deltagande för studenterna skulle få ökad tyngd. De olika universitetsfakulteterna skulle tvingas att specialisera sig mot olika områden och därmed komplettera varandra. Det är inte nödvändigtvis så att utbildningen ska ha samma innehåll i Lund, Uppsala och de andra universitetsorterna. Olika styrkeområden skulle växa fram, som i sin tur ledde till olika masterutbildningar. Utgångspunkten kan därvid inte bara vara fakultetens tradition och lärarlagets kompetens. Den krassa ekonomiska verkligheten skulle tvinga fakulteterna att anpassa sig efter efterfrågan så att studenttillströmningen säkrades.

Därmed når man kravet på ökad specialisering i utbildningen. Kandidatexamen efter tre år och en därpå följande tvåårig utbildning överensstämmer med huvudspåret i Bologna processen. De två masteråren ställer krav på planering. Studenten ska introduceras i det valda området och nå en verklig fördjupning, utan att för den skull förlora sin generalistkompetens. Möjligheter ska öppnas för de svenska studenterna att studera upp till ett år utomlands och tillgodoräkna sig denna tid i sin svenska

utbildning. Samtidigt ska flexibiliteten vara sådan att utländska studenter kan nå en avancerad utbildning och examen i Sverige.

Det är mindre troligt att den svenska studenten vill förlägga hela sin masterutbildning utomlands. Snarare borde det intressera att nå en delexamen utomlands, som kan inräknas i den svenska utbildningen. Magisteråret kan således trots allt få sin betydelse.

På samma sätt måste vi räkna med att utländska studenter, som inte har för avsikt att bosätta sig i Sverige, inte är beredda att tillbringa mer än ett år här. Vi måste således kunna erbjuda en inledande magisterexamen, som har karaktär av breddexamen, men också finna former för att släppa in utländska studenter med tillräcklig behörighet på en ettårig masterutbildning, en utbildning som ska vara så avancerad att den kan fungera som forskarförberedande så som föreslås enligt Bologna processen.

Självfallet måste en mycket stor del av utbildningen på denna nivå bedrivas på engelska både för att träna våra svenska studenter, men också för att möjliggöra inflöde av utländska studenter. Detta ställer mycket höga krav på de svenska universitetslärarna och borde också leda till ett ökat inflöde av utländska lärare i den svenska utbildningen.

Elitistiskt?

Mot det skisserade förslaget kan den invändningen riktas att det har en elitistisk inriktning, som föga stämmer med den breddning och demokratisering av utbildningen, som samhället under många år eftersträvat. Det är naturligtvis ett problem, som kräver ett ställningstagande. Ska Sverige hävda sig i den framtida internationella

konkurrensen måste vi vara beredda att satsa på att utbilda våra bästa förmågor så att de förmår hävda sig i en allt skarpare internationell konkurrens. Då krävs att vi tillåter en sådan satsning. Vi kommer i alla händelser att ha svårt att hävda oss mot de mest framgångsrika europeiska utbildningsanstalterna och att hämta in det amerikanska försprånget är närmast ogörligt, men spänner vi inte bågen ...

Den internationella konkurrenskraften avgörande

Karin Adlercreutz har i allra högsta grad varit med om att lägga grunden för den utbildning som idag bedrivs på den juridiska fakulteten i Lund. Vi kan dock inte slå oss till ro med det som är utan måste blicka framåt. Det är möjligt att vi måste göra det stegvis – först genom ett försiktigt justerande av vad vi har, men vi måste också vilja gå vidare. Generalplanen måste finnas nu så att stegen tas i rätt riktning. Det vi gör idag ska stämma med en strävan att successivt bygga upp en internationellt konkurrenskraftig utbildning med nära koppling till den pågående forskningen.

Vi kan inte heller nöja oss med att reformera utbildningen. Även forskningen på den juridiska fakulteten behöver fokuseras och målinriktas. Den omhuldade forskningsfriheten, där varje forskare kan ägna sig åt vad som för dagen förefaller mest stimulerande, är nog snart ett minne blott. Framtiden kommer att handla om riktade gemensamma forskningssatsningar med tvärvetenskapliga inslag i en internationell miljö. Det är mot sådana förändringar som utbildningen redan idag behöver planeras.

Hans Henrik Lidgard